

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM

Földtudományok Doktori Iskola

A rendszerszemléletű turizmusfejlesztés koncepciója egy urbánus és egy rurális desztináció példáján

PhD értekezés tézisei

Marton Gergely

Témavezető:

Dr. Aubert Antal

Habilitált egyetemi docens

PÉCS, 2014

A doktori iskola címe:	PTE Földtudományok Doktori Iskola 7624 Pécs, Ifjúság útja 6.
A doktori iskola vezetője:	Dr. Dövényi Zoltán egyetemi tanár PTE TTK Földrajzi Intézet Társadalomföldrajzi és Urbanisztikai Tanszék
A doktori témacsoport neve:	Turizmusföldrajz
A doktori témacsoport vezetője:	Dr. Aubert Antal habilitált egyetemi docens PTE TTK Földrajzi Intézet Turizmus Tanszék
Az értekezés tudományága:	Turizmusföldrajz
Témavezető:	Dr. Aubert Antal habilitált egyetemi docens PTE TTK Földrajzi Intézet Turizmus Tanszék

1. Bevezetés

A turizmus a világ és Magyarország egyik legdinamikusabban fejlődő gazdasági ágazata, mely kiemelt szerepet játszik a nemzetgazdaságokban. Hazánk esetében az idegenforgalom direkt hozzájárulása a nemzetgazdaság teljesítményéhez az utoljára 2007-ben elkészített szatellit számlái alapján 5,9%, míg a World Travel & Tourism Council Economic Impact 2013 Hungary számítása alapján a mutató 4,2% volt 2012-ben. A két mutató ugyan eltérő módszerrel készül, azonban jól mutatnak rá az ágazat jelentős gazdasági szerepére.

A felvázolt makrogazdasági adatok sokat sejtetnek, ám ha a mikrogazdasági teljesítmény szintjén kerülnek értelmezésre, akkor egy igen sokrétű, komplex kép vázolható fel, melybe a szálláshely szolgáltatók, az egyes turisztikai termékek működtetői, a vendéglátó ipari egységek, az utazási irodák, vagy éppen a kerékpárkölszönzők éppúgy beletartoznak, mint a szuvenír boltok. Munkaerőpiaci szempontból direkt mutatókat nézve az ágazatban foglalkoztatottak száma meghaladja a 300 ezret, míg az indirekt mutatók alapján a 600 ezret. A bevételek pedig a Magyar Turizmus Zrt. 2013-as marketingtervében szereplő becslés alapján 2011-ben túllépték az 1200 milliárd forintot, mely igen impozáns adat a magyar gazdaság egészéhez viszonyítva.

Az említett adatokból jól látható, hogy az ágazat milyen kulcsfontosságú szerepet tölt be, így annak koordinálása, szabályozása és természetesen a fejlesztése egyaránt stratégiai kérdés, mely rendkívül megalapozott tervezést és kivitelezést igényel.

Napjaink egyik jelentős idegenforgalmi problémaköre éppen ebből adódik, hogy számos esetben nem vagy nem úgy realizálódnak a kívánt hatások az egyes turisztikai beruházásoknál, annak ellenére sem, hogy az Európai Unió források és a magánszféra révén az ágazat fejlesztési költségei elviekben rendelkezésre állnak.

A folyamat komplex okokra vezethető vissza, melyek közül ki kell emelni a célorientált hatástanulmány készítést, a nem megfelelően vagy éppen optimistán kezelt erőforrás felmérést, de számos esetben látható az is, hogy a fejlesztést megelőző tervezési szakaszban, olyan jelentős hatások vagy környezeti elemek nem kerülnek elemzésre, melyek később a kivitelezés során nehezítik vagy szélsőséges esetben akár ellehetetlenítik a beruházást.

A felvázoltak mellett további problémát jelent, hogy a turizmusfejlesztésekkel foglalkozó szakirodalmak széles körben mutatnak be pozitív – gazdasági, kulturális, környezetvédelmi, demográfiai stb. – hatásokat, melyek egy esetleges beruházás következményeként vannak feltüntetve, azonban ezen hatások együtt nagyon ritkán teljesülnek a gyakorlatban. Mindezek ellenére a legtöbb hatástanulmány, fejlesztési dokumentum tartalmazza őket, sőt bizonyos esetekben számol a realizálódásukkal, esetleg indikátorként jelöli meg azokat.

Az említett folyamatok következményei széles palettán helyezhetők el: kedvező esetben a fejlesztés eredményei részben vagy egészében teljesítik a célkitűzéseket, azonban az esetek egy jelentős részében nem beszélhetünk ilyen ideális forgatókönyvről. Számos példát láthatunk a rendszerváltást követő piaci alapon történő idegenforgalmi fejlesztések közül, melyek minimális vagy éppen semmilyen hatással sem voltak, mert egyszerűen nem felelt meg a tervezésük a piacnak, a keresletnek, az erőforrásoknak vagy éppen az aktuális turisztikai trendeknek.

A jelenleg érvényben lévő idegenforgalmi fejlesztési trendek ugyan vitathatatlanul igazodnak a modern turizmus elvárásaihoz és tendenciáihoz, viszont sok esetben nem az adott desztináció erőforrásaira építenek vagy nem rendszerszinten történik a beruházás értelmezése, így pedig a beruházások határfoka elmarad a térség és annak környezetében rejlő idegenforgalmi potenciáltól.

Mindezen megjegyzések figyelembe vételével jelen tézisek szerzője nem gondolja, hogy a hazai turizmusfejlesztés működésképtelen lenne, azt azonban feltétlenül, hogy számos esetben az erőforrások felmérése túlzott optimizmusról tanúskodik, a várt hatások pedig egy elméleti idealizált sémát követnek.

A bemutatott problémakör természetesen teljes egészében fel nem oldható, azonban szűkíthető oly módon, hogy a fejlesztést megalapozó helyzetfelmérés, illetve a ráépülő tervezés minél realisztikusabb képet nyújtson az aktuális idegenforgalmi helyzetről. Ennek függvényében került kidolgozásra a disszertáció témaköre, a rendszerszemléletű turizmusfejlesztési koncepció, mely a saját értékén kezelt erőforrás-kihasználtságon alapuló fejlesztést támogató többszintű analízis, ami alapot nyújthat a turisztikai desztinációk komplex fejlesztéséhez.

2. Célkitűzések

A disszertáció központi témáját a rendszerszemléletű turizmusfejlesztési koncepció elmélete és gyakorlati megvalósíthatóságának lehetőségei jelentik, melynek függvényében a következő célkitűzések kerültek meghatározásra:

1. Kidolgozni és bemutatni a turizmus komplexen értelmezett környezetét, mely alapvetően egy adott desztináció mindazon értékeit és erőforrásait tartalmazza, melyek befolyásolni tudják a térség idegenforgalmát. Ezen komplex idegenforgalmi környezet jelenti a későbbiekben a koncepció legalsó szintjét, amelyre a további szintek épülnek fel, illetve amelyek folyamatos kölcsönhatásban állnak vele.
2. A felvázolt idegenforgalmi környezetre alapozva kidolgozni egy olyan a turizmus rendszerén alapuló fejlesztési elvet, mely széles körűen elemzi a vizsgált célterület keresletének és kínálatának aktuális turisztikai folyamatait, illetve az ezekre ráépülő fejlesztéseket és fejlesztési lehetőségeket úgy, hogy mindhárom szint egy koherens egységet alkosson.
3. A koncepció gyakorlati alkalmazása egy urbánus mintaterületen: Pécs, mint történelmi város turizmusának analízise – ahol a társadalmi erőforrások dominálnak a természetiakkal szemben –, mely gazdasági, vallási, oktatási és kulturális központként funkcionál a Dél-Dunántúlon, és amely 2010-ben az Európa Kulturális Fővárosa címmel büszkélkedhetett.
4. A koncepció gyakorlati alkalmazása egy rurális mintaterületen: a Dráva-mente, mint határmenti, periférikus térség – ahol a természeti erőforrások (Duna-Dráva Nemzeti Park, NATURA 2000, Ramsari) dominálnak a társadalmiakkal szemben – turizmusfejlesztésének és hatásainak értékelése, annak okán, hogy a térség az elmúlt évtizedben kiemelt szerepet játszott a turisztikai, illetve a környezetvédelmi beruházásokban.
5. Igazolni, hogy a kidolgozott turizmusfejlesztési koncepció gyakorlati alkalmazása egy települési és egy területi desztináción keresztül rámutat a komplex rendszerszemlélet azon jellemzőjére, hogy az idegenforgalom egyetlen tényezője sem értelmezhető önállóan a működése és a fejlesztése során függetlenül környezetétől, illetve a turizmus rendszerétől. Továbbá igazolni, hogy a kidolgozott szemléletmód olyan összefüggésekre mutat rá, melyek túlmutatnak a klasszikus desztináció elemzéseken, illetve olyan ok-okozati viszonyrendszer bemutatására is képes, melynek eredményei korábban nem kerültek értelmezésre a vizsgált célterületek értékelésekor.

3. Kutatási módszerek

3.1. Szakirodalmi elemzés

A disszertáció elkészítése során feldolgozásra és értékelésre kerültek a téma szempontjából releváns szakirodalmak. A munka során a rendszerszemlélet alapjaként a környezettel és fogalomkörével, a turizmussal és annak fejlesztésével, továbbá az esettanulmányok komplex kidolgozása során az összes érintőleges határtudománnyal (társadalom- és népességföldrajz, természet- és tájfeldrajz, gazdaságföldrajz stb.) foglalkozó művek kerültek felhasználásra.

3.2. Adatbázis elemzés

Az értekezés elkészítéséhez felhasználásra kerültek különböző adatbázisok (pl. Központi Statisztikai Hivatal tájékoztatási adatbázisa, Természetvédelmi Információs Rendszer), melyek egyrészt forrásként szolgáltak a feldolgozott statisztikákhoz, másrészt pedig minősítési vagy védettségi adatokat tartalmaznak, amelyek a modell egyes alpontjaiba kerültek beépítésre.

3.3. Kérdőívek

A disszertációban két kérdőíves felmérés, illetve annak adatbázisa került beépítésre a rendszerszemléletű turizmusfejlesztés gyakorlatának Pécs város esettanulmányába. A felméréseket Pécs város turisztikai menedzsment szervezete 2011-ben a TÉDÉEM PÉCS Turisztikai Információs és Szolgáltató Nonprofit Kiemelten Közhasznú Társaság, illetve 2013-ban annak jogutódja az Irány Pécs Turisztikai Információs és Szolgáltató Nonprofit Kiemelten Közhasznú Társaság megbízásából a Summa Cum Bt. készítette, melyekben a szerző, mint a kérdőív tartalmi összeállítóinak egyike, a felmérés terepi részének vezetője, illetve a kiértékelés résztvevője működött közre. A társaság ügyvezetője ebből kifolyólag engedélyezte a felmérések kérdőíveinek – mint primer kutatási anyagok – használatát a szerző szakmai és tudományos munkájához.

A felmérések során a város turistaforgalmának több mint 1%-a került felmérésre a magyar, angol és német nyelvű kérdőívekkel az alábbi *1. táblázatban* szereplő megoszlásban. Megjegyzendő, hogy kizárólag a két felmérés során kialakított kérdőíveken alapuló adatbázis került felhasználásra az értekezésben, mely nem mutat átfedést a felmérések munkaanyagával.

1. táblázat: Pécs vendégkörfelmérésének paraméterei

Felmérés	2011	2013
Magyar kérdőív	866 db	1034 db
Angol kérdőív	128 db	201 db
Német kérdőív	105 db	201 db
Külföldi összesen	233 db	402 db
Összesen	1099 db	1436 db

Forrás: saját szerkesztés

3.4. Interjúk

A rendszerszemléletű turizmusfejlesztés gyakorlata pécsi mintaterületének kidolgozása során három alponthoz szükség volt a helyi szakértők bevonására interjúk révén. Az interjúk a város

desztináció menedzsment szervezetével, a város turisztikai marketingjével és a település kirándulóforgalmával kapcsolatos kérdéseket tartalmazták.

3.5. Szolgáltatói megkérdezések

A Dráva mente, mint rurális mintaterület kidolgozásához szükséges volt a térség idegenforgalmi szakemberei és a hozzájuk kapcsolódó szolgáltatók, szervezetek és egyéb szakemberek megkeresése. Ennek legfőbb oka, hogy a számos – főként a kirándulóforgalmat érintő – szolgáltatásról nem készül hivatalos statisztika, így pedig az idegenforgalmi szerepük sem értékelhető. Mindezek alapján a térség idegenforgalomban érintett szolgáltatói és szervezeti kerületek megkeresésre:

- A Duna-Dráva Nemzeti Park: a Drávához köthető bemutatóhelyeinek és rendezvényeinek a forgalma miatt.
- A somogyi és a baranyai horgászszövetség, illetve a területen található jelentősebb horgászegyesületek képviselői a desztináció horgászforgalma okán.
- A vízi túrák – kajak-kenu – hivatalos adatai okán szintén a Duna-Dráva Nemzeti Park érintett munkatársa.
- A térség helyi szakemberei és a nemzeti park munkatársai a természetjárók/túrázók számának meghatározásához.
- A térség helyi szakemberei és a nemzeti park munkatársai a területre irányuló kerékpárosok számának a felméréséhez.
- A drávai sétahajózással foglalkozó cég az éves forgalmuk, illetve annak jellemzői végett.
- A térségben található fürdők vezetői vagy az érintett település önkormányzata (mint tulajdonos) a desztináció fürdővendégeinek felmérése okán.
- A térségben érintett vadászok, vadásztársaságok és a hivatalos vadászattal foglalkozó szervezetek a vadászforgalom felmérése miatt.

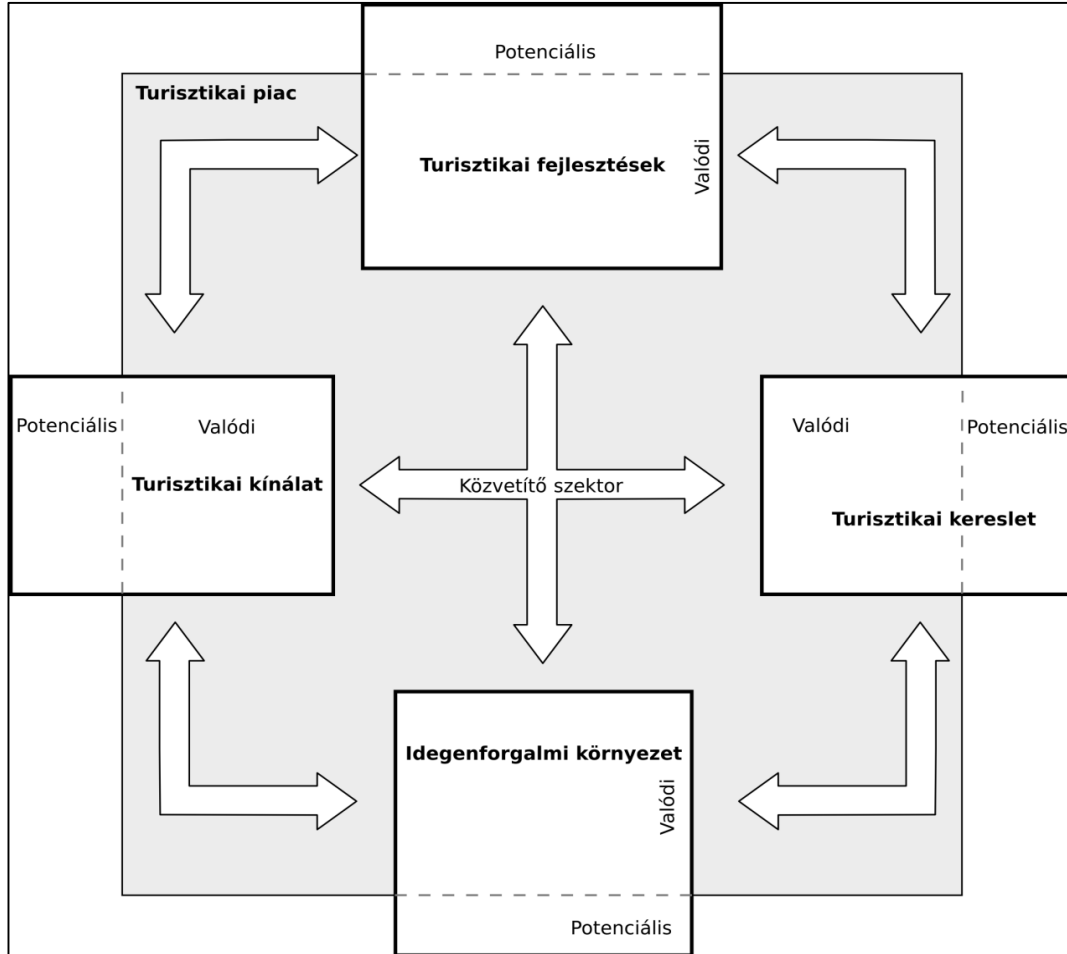
3.6. Terepbejárások

Az elméleti ismereteken és a primer adatgyűjtésen túl a kiválasztott esettanulmányi desztinációkban számos alkalommal került sor terepbejárásra. Ezen utak során az volt a legfontosabb, hogy valóban megfelelnek-e a desztinációk és egyes elemeik a szakirodalmak, illetve a marketing tevékenység során bemutatott képnek, hiszen egyazon turisztikai célterületről számos információforrás ír, melyek nem feltétlenül mutatnak korrelációt egymással. Továbbá ezen terepbejárások során került felmérésre a helyi szolgáltatók és lakosok véleménye a desztinációról, illetve annak problémáiról. Mindezeket túl pedig számos esetben kellett terepen felmérni és értékelni több olyan idegenforgalmi vagy hozzá kapcsolódó elemet (pl. egyesületek megléte, tanösvény minősége stb.), melyek a szakirodalmak és az adatbázisok alapján nem kerülhettek volna kellő mértékben feldolgozásra.

3.7. Konceptióalkotás

A rendszerszemléletű turizmusfejlesztés koncepciója egy komplex megközelítésű elméletet jelent, mely három hierarchia szinten épül egymásra és négy alegységre tagolódik, illetve minden egység a rá épülő alapjául szolgál, továbbá minden egység kapcsolódik a többihez. Az alegységek részelemekből épülnek fel és a pontos analízis érdekében ezen szegmensek kerülnek részletes bemutatásra és értékelésre (1. ábra).

1. ábra: A rendszerszemléletű turizmusfejlesztés koncepciója

Forrás: saját szerkesztés

Az idegenforgalom környezete egység jelenti az első hierarchia szintet, mely magába foglalja mindazon klasszikus idegenforgalmi környezeti tényezőket, melyek összességében az ágazat és célterületei komplex keretfeltételeiül szolgálnak. Ide kerültek besorolásra azok a hazai rendszertanban használt tényezők, melyek az egyes desztinációk alapvető jellemzőit határozzák vagy határozhatják meg

Erre a szintre épül a turizmus aktuális folyamatait és jellemzőit bemutató két alegység bontva az idegenforgalmi kínálatra és keresletre. Ezen a szinten kerül elemzésre és értékelésre az adott desztináció jelenlegi idegenforgalmi helyzete, jellemzői, sajátosságai és problémái.

A turizmus fejlesztése egység az előző két szintre épül és magában hordozza mindazon összetevőket, melyek meghatározzák egy turisztikai célterület mind korábbi fejlesztéseit, mind pedig azon a területre adoptálható fejlesztési mechanizmusokat és sémákat a helyi keretfeltételekhez igazítva, melyek a desztináció fejlesztését és fejlődését teszik lehetővé.

Az egyes szintekhez és azok alegységeihez tartozó elemeket az alábbi 2. táblázat tartalmazza. Ezen tényezők kerülnek elemzésre a koncepció elméleti kidolgozása és gyakorlati alkalmazása során egyaránt.

2. táblázat: A rendszerszemléletű turizmusfejlesztési koncepció szintjeinek, egységeinek és elemeinek összefoglaló táblázata

#	Minősített elem	Szint	Alegység
1	Természeti környezet	1	Idegenforgalmi környezet
2	Társadalmi környezet		
3	Kulturális környezet		
4	Gazdasági környezet		
5	Politikai környezet		
6	Tudományos környezet		
7	Technológiai környezet		
8	Turisztikai termékek	2	Turisztikai kínálat
9	Szálláshelyek		
10	Szezonálitás		
11	Turisztikai menedzsment		
12	Turisztikai marketing		
13	Az egyén szerepe	2	Turisztikai kereslet
14	Turistaforgalom		
15	Kirándulóforgalom		
16	Környezeti értékek megőrzése	3	Turisztikai fejlesztések
17	Infrastruktúra fejlesztése		
18	Turisztikai menedzsment fejlesztése		
19	Szálláshelyfejlesztés		
20	Turisztikai termékfejlesztés		

Forrás: saját szerkesztés

Az egyes desztinációk vizsgálata során a felvázolt elemek az elemzésüket és értékelésüket követően minősítésre kerülnek abból a szempontból, hogy milyen idegenforgalmi potenciált jelentenek/hordoznak magukban (3. táblázat) a célterület idegenforgalmához viszonyítva.

3. táblázat: A koncepció elemeinek minősítési kategóriái

#	Idegenforgalmi Potenciál
5	kiemelkedő
4	jelentős
3	átlagos
2	szerény
1	elhanyagolható

Forrás: saját szerkesztés

A minősítés kategóriái ugyan nem mérhetőek konkrét szám adatokkal, tehát szubjektív skálának tekinthetőek, mint számos más a turizmus kutatásban alkalmazott minősítési eljárás (pl. SWB-Subjective well-being: melyet MICHALKÓ GÁBOR 2010-ben használt a Boldogító utazás című munkájához). A besorolás szubjektivitása ellenére a minősítést megelőző elemző részek mindegyike objektív kutatási alapokon nyugszik, melyek ugyan néhány esetben az eltérő desztináció típusok esetében más és más módszerrel kerültek felmérésre (pl. kirándulóforgalom esetén adatgyűjtési módszerek eltérései), ennek ellenére megfelelő elemzési alapot biztosítanak a minősítésnek. Továbbá ezt igazolják a keresleti visszajelzések, illetve a szolgáltatókkal és a célterületen dolgozó szakemberekkel való egyeztetések, melyek

segítségével nagy pontossággal meghatározható egy-egy vizsgálati elem fajlagos idegenforgalmi potenciálja és így a minősítési kategóriája.

A minősítés eredményeként kapott 7-5+3-5 érték alapján kerül kialakításra az adott turisztikai célterület és annak rendszerszemléletű alapon történő fejlesztésének teljes körű és szintenkénti értékelése az alábbi összefoglaló táblázat (4. táblázat) segítségével. A gyakorlatban ez az értékelés megmutatja az adott desztináció környezeti erőforrásait, az ezekre épülő – vagy éppen nem épülő – jelenlegi turisztikai volument és folyamatokat, továbbá a jövőbeli potenciális fejlesztéseket, melyek igazodnak a célterület erőforrásaihoz.

4. táblázat: A koncepció elemeinek összefoglaló táblázata

#	Minősített elem	Idegenforgalmi Potenciál				
1	Természeti környezet	1	2	3	4	5
2	Társadalmi környezet	1	2	3	4	5
3	Kulturális környezet	1	2	3	4	5
4	Gazdasági környezet	1	2	3	4	5
5	Politikai környezet	1	2	3	4	5
6	Tudományos környezet	1	2	3	4	5
7	Technológiai környezet	1	2	3	4	5
8	Turisztikai termékek	1	2	3	4	5
9	Szálláshelyek	1	2	3	4	5
10	Szezonálitás	1	2	3	4	5
11	Turisztikai menedzsment	1	2	3	4	5
12	Turisztikai marketing	1	2	3	4	5
13	Az egyén szerepe	1	2	3	4	5
14	Turistaforgalom	1	2	3	4	5
15	Kirándulóforgalom	1	2	3	4	5
16	Környezeti értékek megőrzése	1	2	3	4	5
17	Infrastruktúra fejlesztése	1	2	3	4	5
18	Turisztikai menedzsment fejlesztése	1	2	3	4	5
19	Szálláshelyfejlesztés	1	2	3	4	5
20	Turisztikai termékfejlesztés	1	2	3	4	5

ahol: 1 – elhanyagolható, 2 – szerény, 3 – átlagos, 4 – jelentős, 5 – kiemelkedő

Forrás: saját szerkesztés

A koncepció fontosabb jellemzői az alábbi felsorolásban kerülnek kiemelésre és értelmezésre:

- A környezeti elemek értékelése és értelmezése során pontos képet kapunk az adott desztináció idegenforgalmi szempontból hasznosítható vagy éppen korlátozó keretfeltételeiről.
- A turizmus helyzetének elemzése megmutatja a célterület aktuális idegenforgalmának mind keresleti, mind kínálati jellemzőit, kiegészítve az őket összehangoló menedzsment tevékenységével.
- A fejlesztések és az azokban rejlő potenciál értelmezése során felvázolható azon fejlesztési irányvonal, mely a desztináció erőforrásaira épít, illetve, hogy milyen úton harmonizálhatóak a beruházások a célterület értékeivel.
- A minősítések – mindhárom szint elemeinél – értékeli, hogy az egyes komponensek milyen turisztikai potenciált hordoznak, de ezeken túlmenően szélsőséges esetben rámutatnak, hogy ha bizonyos elemek kevésbé járulnak hozzá vagy nem jelentenek megfelelő alapot a desztináció turizmusához, sőt adott esetben korlátozhatják a térség idegenforgalmát.

- A koncepció visszacsatolásokat tartalmaz a szintek és az alegységek kapcsolódásai révén, melyek megmutatják, hogy a célterület aktuális trendjei és jellemzői, mennyire és milyen módon kapcsolódnak az erőforrásokhoz, illetve a terület beruházásai harmonizálnak-e a jelenlegi turizmus jellemzőivel. Ezen visszacsatolások révén korrigálhatóak az eltérések, így idegenforgalmi szempontból stabilizálhatóak a desztináció alegységei.

4. A rendszerszemléletű turizmusfejlesztés elméleti alapjai

A turizmus környezetének értelmezése jelenti a koncepció alapját, ami azonban a szakirodalomban igen széles körben történik. Bizonyos kutatók és iskolák a legszűkebb értelemben használják a fogalmat, míg mások a lehető legtágabb értelmezésben, egységes univerzálisan elfogadott definiálás így nincs, hiszen minden kutató vagy kutatócsoport a maga munkájához igazította a fogalmat.

A Chris Cooper és munkatársai által írt „Tourism – Principles & Practice” című elméleti összefoglaló könyv – mely angol nyelvterületen idegenforgalmi alapozó műnek számít – legkorábbi 1995-ös és a legújabb 2008-as változatában is a környezet mindösszesen a természeti környezetet, illetve az épített környezetet jelenti. A meghatározásuk szűknek tűnik, azonban az ő megközelítésük is egyaránt vizsgálja a kulturális, gazdasági, politikai stb. tényezőket, csupán nem tekintik azokat a környezet részének.

A turizmuselmélettel foglalkozó német kutatók jóval tágabb kontextusban kezelik a turizmust és annak környezetét. Heinz Hahn és Jürgen Kagelmann 1995-ös, a turizmus kereteit bemutató modellje négy elemet azonosít a turizmust körülvevő térből (természet és környezet, állam és politika, gazdaság, kultúra és társadalom).

A bemutatott modell egyszerűsége révén ugyan nem értelmezi széles körben az idegenforgalom kereteit, azonban mindenképpen megjegyezhető, hogy felvázol egy összetett többtényezős környezetet, mely a turizmus alapvető kereteként kerül azonosításra.

A hazai szakirodalom hasonlóan széles körben értelmezi a turizmus környezetét, Michalkó Gábor (2004) a turisztikai környezetet öt tényezőben határozza meg, melyek együttesen hatnak az ágazatra, illetve alakítják azt:

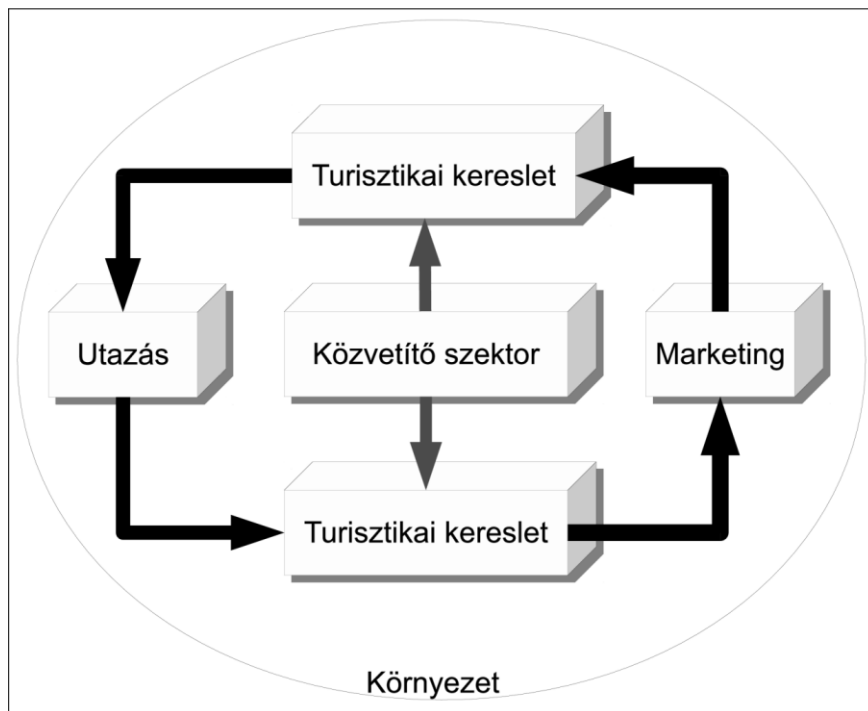
1. Gazdasági környezet: alapvető fontosságú, hiszen a turizmus alapvetően profitorientált ágazat, így természetesen beletartozik a mikro- és makrogazdasági környezet, a vállalkozói szféra, vagy éppen az egyes államok szabályozó tevékenysége.
2. Társadalmi környezet: amely kettősen értelmezhető, hiszen egyrészt beletartozik a helyi lakosság, mint fogadóközeg és azok jellemzői, illetve a turisták és azok attitűdjei, szokásai, viselkedésmintái.
3. Politikai környezet: a turizmus eredményes működéséhez járul hozzá szabályozás, illetve korlátozások formájában.
4. Technológiai környezet: mely magába foglalja az infrastruktúrát, a közlekedési eszközöket, a kommunikációs technológiát, illetve a szálloda- és vendéglátóipari berendezéseket.
5. Természeti környezet: ami a turizmus élő- és élettelen természeti elemeinek összességét és azok kölcsönhatásait foglalja magába, továbbá ez jelenti a környezet azon elemét, mely determinálja a turizmus vagy turisztikai termék lehetőségeit.

Puczkó László és Rátz Tamara (1998) hasonlóan határolja le a turizmus környezetét, mint a fenti elmélet, azonban egy elemmel bővebb keretekben gondolkodnak. Az ő értelmezésükben a kulturális környezet önálló egységként jelenik meg, mint alapvető vonzótényező a turizmus kínálati oldalán.

A szerző ezen elméleteket vette alapul és alkalmazta koncepciójában, azon kiegészítéssel, hogy a tudományos környezetet önálló elemzési pontként határozta meg.

A koncepció további szintjeinek az alapja Lengyel Márton 1992-es a turizmus rendszerének modellje (2. ábra), melyen jól látszik, hogy a turizmust és annak minden elemét a környezetbe helyezi bele. Ez a keret pedig minden esetben az idegenforgalmi kínálat környezete, ahol a turizmus, mint tevékenység zajlik, illetve amelyre a turista- és a kiránduló forgalom irányul. Ezen desztinációk a lehető legkülönbözőbb jellemzőkkel rendelkeznek, hiszen a gazdaságilag elmaradott térségekben éppúgy zajlik a turizmus, mint a világ legfejlettebb területein.

2. ábra: A turizmus rendszere

Forrás: LENGYEL M. 1992

A szerző által leírt modell alapvetően egy olyan nyitott rendszer, melyben minden tényező összefügg a többivel, így ha változás áll be bármelyik elemében az visszahat az összes többire, ez jelenti annak az alapját, hogy az idegenforgalmat és annak értékelését optimális esetben rendszerként kell vizsgálni, hiszen ez esetben vonhatóak le a megfelelő konklúziók.

A modell ezen jellemzője teszi lehetővé a dolgozat témájául szolgáló rendszerszemléletű turizmusfejlesztési koncepció kidolgozását, hiszen az idegenforgalmi fejlesztések ugyanabban a piaci térben realizálódnak, mint maga a turizmus.

5. A rendszerszemléletű turizmusfejlesztés elmélete

A szerző által kidolgozott rendszerszemléletű turizmusfejlesztés egy koncepció, mely magába foglalja az idegenforgalmi fejlesztések teljes spektrumát. Az elmélet folyamatként értelmezhető, mely három szintre és négy egységre bontható fel: az első lépcső egy adott turisztikai célterület környezetének, illetve elemeinek az értelmezése és értékelése, a második egy adott desztináció aktuális idegenforgalmi folyamatainak felmérése, a negyedik pedig a célterület fejlesztési profiljának a felvázolása. A három szint szorosan kapcsolódik egymáshoz, így egymástól el nem választhatók és egészként jelenítik meg a

rendszer szemléletű turizmusfejlesztés koncepcióját. Az elmélet gyakorlatban történő felhasználási lehetőségei pedig esettanulmányok formájában kerülnek bemutatásra, egy rurális és egy urbánus desztináció példáján keresztül.

5.1. A rendszer szemléletű turizmusfejlesztés definiálása

A rendszer szemléletű turizmusfejlesztés szerző általi meghatározása rendkívül komplex jellegéből adódóan csupán általánosan lehetséges, azonban a folyamat a holisztikus tulajdonságából adódóan adaptálható bármely valódi vagy potenciális turisztikai desztinációra, így az általános meghatározás megfelel a célorientált felhasználásra. Ez alapján került meghatározásra a rendszer szemléletű turizmusfejlesztés definíciója:

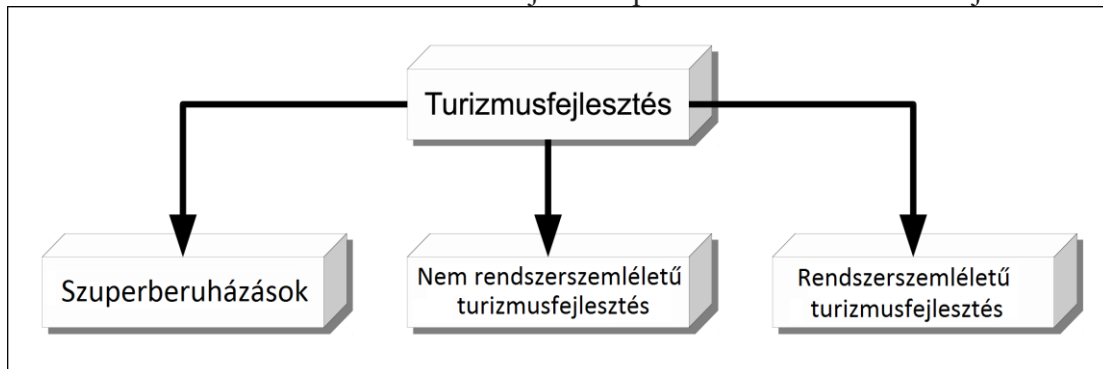
A rendszer szemléletű turizmusfejlesztés: magába foglalja mindazon, a turizmus szempontjából vonzerőként – vagy azokat befolyásoló – hasznosítható (természeti, társadalmi, kulturális stb.) környezeti elemek értékelését, a rájuk épülő aktuális idegenforgalmi helyzetet és az ezeken alapuló integrált fejlesztést, amely által a desztináció turizmusa vagy annak egy szegmense minőségi vagy mennyiségi pozitív irányú elmozdulást mutat.

A meghatározás több sarokpontot tartalmaz, melyek mindegyike alapvető fontosságú a rendszer szemléletű turizmusfejlesztés szempontjából:

- A környezeti elemek a vizsgált célterületen vonzerőt jelentenek/jelenthetnek, vagy megváltoztathatják kölcsönös hatásmechanizmusuk okán azokat az elemeket, melyek vonzótényezővel bírnak.
- Minden környezeti elemet hangsúlyosan kell értékelni, nem csupán azokat, melyek hasznosíthatóak idegenforgalmi szempontból, mivel a turisztikailag fel nem használható tényezők korlátozhatják, vagy szélsőséges esetben ellehetetlenítik a beruházást.
- A fejlesztésekre vonatkozóan pedig az integrált turizmusfejlesztés elve érvényesül, mely széles körű megalapozottsága révén csökkenti a kivitelezési problémákat.
- A fejlesztések hatására minden esetben fejlődik a desztináció turizmusa minőségi vagy mennyiségi értelemben, ami a beruházás legszembetűnőbb indikátoraként jelenik meg.

A rendszer szemléletű turizmusfejlesztés pozicionálása a turizmusfejlesztés rendszerén belül (3. ábra) egy újfajta felosztást igényel, mely alapját a hagyományosnak mondható korábbi két – terület- és termék központú – fejlesztési elv metszete adja, kiegészítve a beruházási tőke nagyságrendjével.

3. ábra: A rendszer szemléletű turizmusfejlesztés pozicionálása a turizmusfejlesztésben

Forrás: saját szerkesztés

A kialakított felosztás három fő kategóriát különít el, melyek önmagukban jelentős egyediséget képviselnek az idegenforgalmi beruházás környezeti alapjai tekintetében:

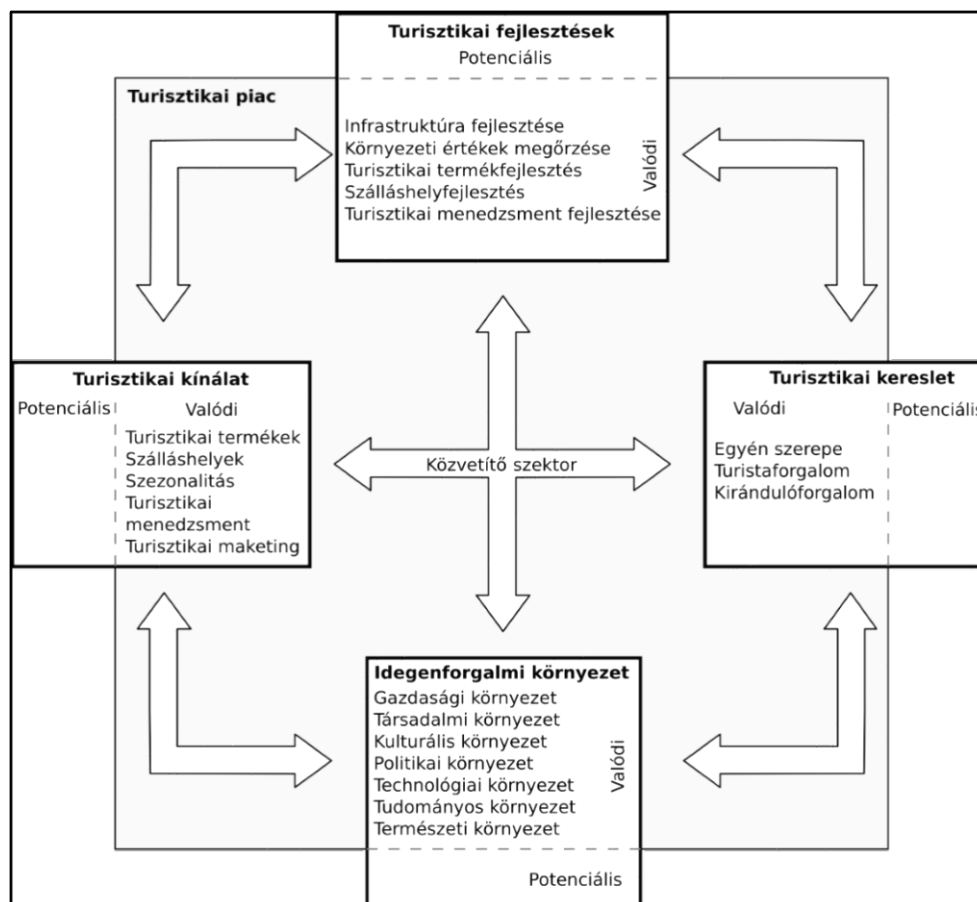
1. Szuperberuházásnak minősül mindazon turisztikai beruházás, mely egyrészt az investálandó összeg révén túlmutat a hagyományos idegenforgalmi tényezőknél, másrészt pedig alapvetően semmiben nem kötődik a potenciális célterület környezeti értékeihez. A kategóriába tartozó fejlesztések lényegi eleme, hogy kevés tényező meglétének figyelembe vételével gyakorlatilag bárhol kivitelezhető, mivel a beruházandó tőke és a beruházó tartalékainak nagysága felülírja a kivitelezési kockázatot. Ilyen fejlesztések közé sorolható magyarországi viszonylatban a végül meghiúsult King City kaszinó projekt Sukorón, mely alapvető célja egy „kaszinóváros” létrehozása volt, ami gyakorlatilag az Amerikai Egyesült Államok hasonló településeinek (Las Vegas, Atlantic City) egyfajta kicsinyített mása lett volna. A projekt esetében két telepítő tényezőről beszélhetünk: az egyik a Budapesthez – és a Liszt Ferenc repülőtérhez – való közelség és az onnan való jó közlekedési feltételek rendelkezésre állása, a másik pedig, hogy kvázi természetes környezetbe kerüljön a beruházás. Ezen feltételeknek megfelelt a Velencei-tó, azonban maga a fejlesztés jelentősen tájidegen, továbbá teljes mértékben megváltoztatta volna a tó eredeti turisztikai környezetét, hiszen a szerencsejáték, mint speciális vonzerő mindenképpen idegen a területtől.
2. A nem rendszerszemléletű turizmusfejlesztési beruházások közé sorolhatóak azok a fejlesztések, melyek nem vagy csak korlátozottan rendelkeznek a potenciálisan kiválasztott desztinációban környezeti erőforrásokkal. A legnagyobb eltérés a szuperberuházásokhoz viszonyítva, hogy egyrészt itt az investáció korlátozott anyagi erőforrásokból történik, másrésztől általában egy-egy környezeti elem, mint telepítő tényező figyelembe van véve. További közös jellemzőjük, hogy a fejlesztések során nincsen figyelembe véve a célterület komplex környezete. Gyakorlati szempontból tekintve a kategóriába tartozó beruházások két csoportra oszthatóak: a fenntartható, tehát gazdasági értelemben rentábilis és megtérülő, illetve a nem fenntartható, deficités fejlesztésekre. A rentábilis beruházásokra példa a hazai nagyvárosok környezetében épült aquaparkok, mint az Aquaworld Budapest vagy a Napfényfürdő Aquapolis (<http://www.aqua-world.hu/>; <http://www.napfenyfurdoaquapolis.com/>). Ezen fejlesztések ugyan a keresleti igények alapján kerültek kialakításra, azonban nem egzakt környezeti alapon, mivel hazánkban az idegenforgalmi szempontból hasznosítható víz gyakorlatilag bármely sík területen elérhető. A beruházások alapját a 21. századi turisztikai trendek adták, így ezen létesítmények akár lehetnének más nagy hazai városok vonzáskörzetében is. Másrésztől azonban rentábilis létesítmények, mivel jellegüknél fogva rendkívül populárisak, így gazdasági értelemben fenntarthatóak. A kategóriába tartozó másik típus a nem fenntartható beruházások, olyan fejlesztéseket jelentenek, melyek jellemzően individuálisan és ötletszerűen történnek meg, de egyrészt nem igazodnak a környezeti feltételekhez, másrészt korlátozott anyagi tartalékok révén nem tudják pótolni a deficitet így hosszú távon nem válnak piaci szereplővé. Ide sorolhatók – konkrét nevesítés nélkül – azon I. Széchenyi Terv által fejlesztett kisfürdők, melyek gyakorlatilag a beruházás óta veszteséggel működnek, hiszen nem lévén környezeti alapjuk, nem tudtak a helyi vonzótényezőnél magasabb szintre emelkedni a fejlesztési alapkoncepciójukkal ellentétben.
3. A rendszerszemléletű turizmusfejlesztés – mely a disszertáció témakörét jelenti – magába foglalja azon turizmusfejlesztési beruházásokat, melyek egzakt módon illeszkednek egy-egy terület környezeti elemeihez, erőforrásaihoz. A csoportba sorolhatóak mindazon tervezetek és már kivitelezett projektek, melyek a desztináció

alapvető jellemzőire építenek és komplex módon megalapozottan építenek rájuk rentábilis fenntartható turizmust (pl. Villány, Hévíz, Balatonföldvár). Megjegyzendő, hogy ezen kategória mindaddig igaz, amíg az egyes célterületek rendelkeznek a rájuk irányuló idegenforgalmi fejlesztésekhez szükséges alapokkal, azonban Magyarországon sok esetben ez nem kerül kellő alapossgal felmérésre, így számos tényező erőforrásnak van minősítve, miközben valódi vonzerővel, idegenforgalmi potenciállal nem rendelkezik, vagy nem tud jellegénél fogva a turizmus szolgálatába állni. Mindezekből következően csakis akkor beszélhetünk a tárgykörbe eső beruházásokról, ha a megfelelő helyzetelemzés visszaigazolja, hogy megvannak a turizmusfejlesztés környezeti feltételei, majd ezekre az elemekre integrált módon épül az idegenforgalom kialakítása, fejlesztése.

A bemutatott három csoport sok esetben hasonló jellemzőkkel bír az idegenforgalom jellegéből adódóan, azonban köztük átfedés nincs, mivel a megközelítési elv olyan differenciálásra ad lehetőséget, mely éles határokat szab a kategóriák között.

A rendszerszemléletű turizmusfejlesztés koncepciójának (4. ábra), mindhárom hierarchia szintje és négy egysége, magába foglalja mindazon tényezőket, melyek elemzése nélkülözhetetlen a fejlesztések megfelelő megalapozásához és kivitelezéséhez, illetve a rendszerjellegből adódó negatív visszahatások kiküszöböléséhez a beruházás során és azt követően. Ennek okán kerül elemzésre majd besorolásra mindhárom szint elemeinek turisztikai potenciálja, mely rámutat, hogy az adott rendszer elem individuális egységként, hogyan és milyen mértékig képes hozzájárulni vagy éppen korlátozni a desztináció fejlesztését.

4. ábra: A rendszerszemléletű turizmusfejlesztés koncepciója

Forrás: saját szerkesztés

Az ábrán látható, hogy minden szint állandó kapcsolatban áll a többivel, illetve az állandó kölcsönhatásukból adódóan függnek egymástól és folyamatosan hatást gyakorolnak egymásra, ez által pedig szinergikusan éppúgy tudják egymást erősíteni, mint korlátozni.

A koncepció, mind a három szintjének mind a négy eleme, illetve azok komponensei az idegenforgalom piacán belül kerülnek értelmezésre, oly módon, hogy minden részelem felosztható valódi piacon lévő, illetve potenciális a piacra vihető vagy éppen kivont kategóriára.

Az idegenforgalmi környezet esetén jó például szolgál a jelenleg piacon megtalálható esetre bármelyik olyan természeti érték, mely vonzerőként realizálódott, továbbá a megfelelő idegenforgalmi infra- és szuprastrukturális beruházások révén elérhetővé vált a kereslet számára (pl. a Hortobágy). A potenciális piacra vihető egységre példa lehet bármelyik, olyan kulturális érték, mely jellegéből adódóan vonzerőként jelenhet meg a turisták számára (pl. Pécselt feltárt római kori piactér)

A turisztikai kínálat esetében a piacon lévőkre példa bármely szálláshely (pl. Hotel Corso), vagy éppen fürdő (pl. Bükfürdő), mely elérhető a kereslet számára, illetve a potenciális egységet jelenthetik azon létesítmények, melyeket bezártak, de tervezik az újrainyitásukat (pl. Pécsi Állatkert).

Az idegenforgalom kereslete esetében a hazai szakirodalom által értelmezett valódi (pl. a Pécsre érkező németajkú vendégkör) és potenciális (pl. a Dráva-mente vadásztársaságai által megcélzott olasz vadászok) kereslet definiálás kerül alkalmazásra a disszertációban.

A valódi turizmusfejlesztést jelentik azon beruházások, melyek már zajlanak vagy éppen bizonyossággal meg fogják történni (pl. a Duna-Dráva Nemzeti Park szaporcai látogatóközpontja), míg a potenciális kategóriába tartoznak azon fejlesztések, melyek tervezés alatt állnak, azonban a kivitelezésük bizonytalan.

5.2. A turizmus környezete és elemeinek minősítése

A rendszerszemléletű turizmusfejlesztés alapját a lehető legszélesebb értelmezésű idegenforgalmi környezet adja. Erre a megközelítésre mutatnak rá a kutatástörténet fejezetben bemutatott földrajzi, illetve turisztikai elméletek. Szabó Géza is ezt emeli ki, amikor hangsúlyozza, hogy a földrajztudomány komplexitása kiváló elemzési szempontrendszer nyújt a turizmus értelmezéséhez és értékeléséhez (SZABÓ G. 1991). Ebből adódóan a rendszerszemléletű turizmusfejlesztés kiindulási pontja a lehető legszélesebb skálán való értelmezése a turizmus környezetének, melybe beletartozik minden olyan elem, mely meghatározza fizikailag és szellemi értelemben a turizmust.

A környezet ilyen értelmezésébe így beletartozik minden olyan tényező, mely direkt vagy indirekt módon segíti vagy támogatja az idegenforgalmat, annak fejlesztését egy adott desztinációban vagy megtelepítését egy új potenciális célterületen. Mindezek alapján kerülnek vizsgálatra a komponensek, melyek az elmélet alapjául szolgáló turisztikai környezetet jelölik.

A turizmus környezete ezen értelmezésben hét elemet – természet, társadalom, kultúra, gazdaság, politika, tudomány, technológia – tartalmaz, melyek olyan jelentős befolyással bírnak az egyes desztinációkra és potenciális célterületekre, mint a rájuk épülő beruházások.

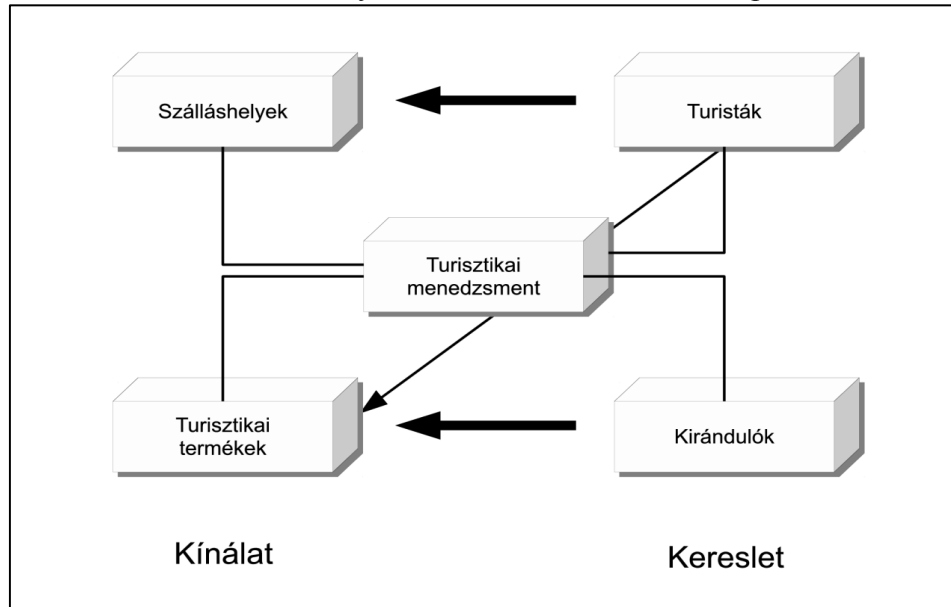
A környezet elemeinek bemutatásán és értelmezésén túl szükségeszerű a minősítésük, hiszen ez jelenti a gyakorlati alkalmazás alapját. Így minden elem esetén kidolgozásra kerül egy öt egységre osztható minősítési skála, mely a környezeti tényezők jellemvonásait kategorizálja az idegenforgalmi potenciáljuk függvényében.

5.3. A rendszerszemléletű turizmus helyzetértékelése

A turizmus mindenkori aktuális helyzetét felmérni, értelmezni és természetesen értékelni kell egyrészt az adott desztináció környezete, másrészt pedig az ebből fakadó idegenforgalmi potenciál függvényében.

Az értékelés kiterjed a fő kínálati és keresleti egységekre, illetve a menedzsmentre, mely koordináló és marketing tevékenysége révén összeköti és harmonizálja a látogatókat a szolgáltatásokkal (5. ábra).

5. ábra: A turizmus helyzetértékelésének elemei és kapcsolódásuk

Forrás: saját szerkesztés

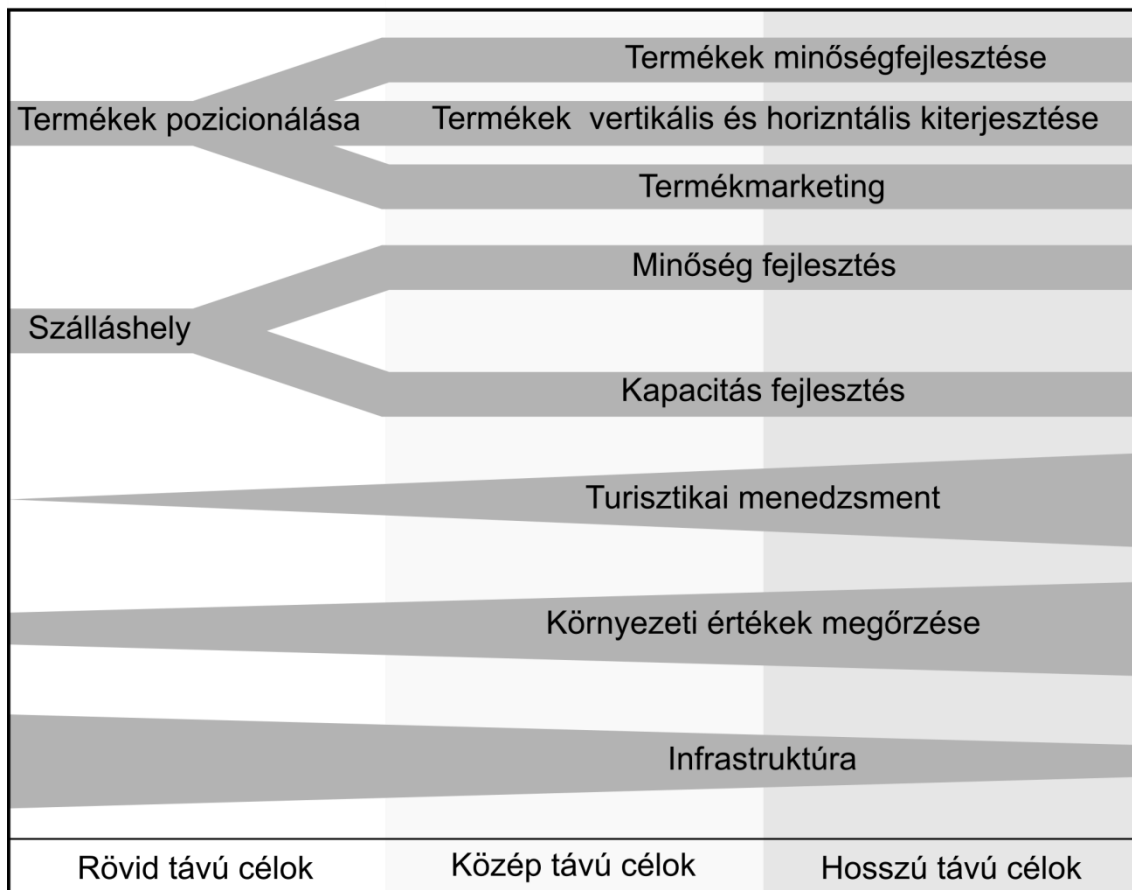
Az értékelés nem tartalmazza a klasszikus értelemben vett „közvetítő szektort”, mert az jellemzően nem csupán a desztinációhoz kötődik, így felmérése nem képezi a tárgyát a munkának, hiszen például Pécs esetében csak országos viszonylatban százas nagyságrendű azon utazási irodák száma, melyek szerveznek a városba utakat, de fizikailag nem állnak kapcsolatban a településsel. Azonban tartalmazza a kínálati oldalon a szezonalitást, mint a desztináció időben történő elérhetőségének alapvető jellemzőjét, illetve a keresleti oldalon az egyén szerepét a desztináció formálásában, mely nagyban járul hozzá a célterület aktuális idegenforgalmi folyamataihoz.

5.4. A rendszerszemléletű turizmusfejlesztés folyamata

A rendszerszemléletű turizmusfejlesztés mellett, hogy egy általános széles körűen alkalmazható turizmusfejlesztési koncepció egyben egy szemléletmód is, mely alapját a precíz és komplex idegenforgalmi helyzetfelmérés, illetve az erre épülő reális eredményeket célzó fejlesztés adja. Ennek alapja az előző fejezetekben felvázolt környezeti elemek és aktuális turisztikai helyzet helyes értékelése, illetve a belőlük levonható következtetések, hogy az adott elem támogatja, relevánsan nem befolyásolja, vagy éppen ellehetetleníti az adott turizmusfejlesztést. Majd ezt követően történik a desztinációban zajlott korábbi idegenforgalmi beruházások minősítése, illetve a további fejlesztésnek a hasonló elvű és a lehető legpontosabb meghatározása.

A fejlesztési egység öt elemből áll össze, mely komponensek sarokpontjai a fejlesztéseknek: környezeti elemek és értékek, infrastruktúra, szálláshelyek, turisztikai termékek, illetve idegenforgalmi menedzsment (6. ábra). Az elemek a fejlesztési folyamatokban kerülnek bemutatásra: rövid-, közép- és hosszú távú fejlesztési céljaik függvényeként értelmezve.

6. ábra: A rendszerszemléletű turizmusfejlesztés sematikus váza

Forrás: saját szerkesztés

6. A rendszerszemléletű turizmusfejlesztés a gyakorlatban

A rendszerszemléletű turizmusfejlesztés gyakorlati alkalmazása és alkalmazhatósága konkrét desztináción keresztül kerül bemutatásra. A mintaterületek kiválasztásánál alapvető fontossággal bírt, hogy a Dél-Dunántúlon helyezkedjenek el a megközelíthetőség miatt, illetve hogy olyan turisztikai desztinációk legyenek, melyekre jelentős beruházások irányultak és irányulnak a jövőben is.

A mintaterületek kijelöléséhez az alapot AUBERT ANTAL, SZABÓ GÉZA és munkatársai által végzett Dél-Dunántúli régió turisztikai magterületeinek vizsgálata jelentette, mely meghatározta azon idegenforgalmi desztinációkat, amelyek hosszútávon meghatározó idegenforgalmi célterületei a régiónak. A magterületek meghatározása kínálati és keresleti paraméterek alapján, a térbeli lehatárolásuk pedig táji, illetve települési alapon történt (AUBERT, A. ET AL. 2007; AUBERT, A. ET AL. 2010).

A magterületi kutatás eredményei a későbbiekben felhasználásra kerültek a Dél-Dunántúli Turisztikai Régió elemzéseinél a Magyarország idegenforgalmi régióit összefoglaló kötetekben (CSAPÓ J. – JÓNÁS-BERKI M. 2011; AUBERT A. – **MARTON G.** – SZABÓ G. 2011).

A fent leírt kutatás által meghatározott magterületeket támasztja alá, illetve jelentősen továbbvezeti AUBERT ANTAL és munkatársai által kidolgozott turisztikai index, mely a turizmus intenzitásának indikátoraként értelmezhető. Ez a szintén keresleti és kínálati paramétereken alapuló fajlagos mutató igen nagy pontossággal mutatja meg az egyes települések és területek idegenforgalmi jellemzőit, melyek alapján országos szinten kijelölhetőek a turisztikai desztinációk (AUBERT, A. – JÓNÁS-BERKI, M. – **MARTON, G.** 2013).

Az említett munkák alapján kerültek kiválasztásra azon mintaterületek, melyek mindegyek kutatás alapján elfogadott desztinációkként jelennek meg:

- Pécs, mint egy településből álló urbánus célterület,
- a Dráva mente, mint jelentős területi kiterjedésű rurális desztináció.

6.1. Pécs, mint urbánus, települési desztináció

Pécs, mint egyrészt igen jelentős történelmi múltra visszatekintő város, másrészt pedig megyeszékhely, illetve egyben regionális központ hazai viszonylatban jelentős turisztikai szerepet tölt be, így megfelelő városi például szolgál a rendszerszemléletű turizmusfejlesztés gyakorlatának bemutatásához.

A város történelmi szerepéből, illetve a hazai városhálózaton belül elfoglalt helyéből – mint regionális központ – adódóan számos központi funkcióval rendelkezik, úgy mint oktatási, vallási, gazdasági, kulturális stb., melyekből adódóan elviekben igen jelentős idegenforgalmi szerepet kellene betöltenie. Az említett központi funkciók tényszerűen alátámaszthatók, melyekből számos esetben az a konzekvencia kerül levonásra, hogy ezek természetesen a város turizmusában is érzékelhetőek. Azonban ezek a hatások nem tekinthetőek evidenciának a megfelelő tényszerű adatok hiányában, így vizsgálatuk indokoltsága és aktualitása jelentős tényező volt a település, mint esettanulmány kiválasztásakor.

Amennyiben a településen zajló idegenforgalmi folyamatokat nézzük, akkor az látható, hogy a szocialista érában Pécsnek a hazai TOP10-ben elfoglalt helyéhez viszonyítva, ma jelentős visszaesés tapasztalható annak ellenére, hogy kiemelt beruházások és rehabilitációk zajlottak az elmúlt bő két évtizedben (pl. EKF 2010). A fejlesztések hatására Pécs arculata és idegenforgalmi szolgáltatásai átalakultak, de szakmai szempontból indokolt ezen fejlesztések hatásainak vizsgálata annak függvényében, hogy mennyire került közelebb a desztináció a keresleti igényekhez.

A város vizsgálatának egy másik oka az, hogy egy idegenforgalmi modell esetén szükségserűen lehessen egy településre és egy területre kiterjedő desztinációkat egyaránt vizsgálni, hiszen egy idegenforgalmi célterületnek nincsenek méretbeli előírásai. Továbbá azért egy nagyváros került kiválasztásra, mivel a modell alpontjai így jóval differenciáltabban értékelhetőek egy kevesebb funkcióval rendelkező városhoz viszonyítva.

Pécs rendszerszemléletű turizmusfejlesztése, illetve elemeinek értékelése az idegenforgalmi potenciál függvényében (5. táblázat) jól rámutat a város turizmusának aktuális tendenciáira és struktúrájára

5. táblázat: Pécs rendszerszemléletű turizmusfejlesztési elemeinek idegenforgalmi potenciálja

#	Minősített elem	Idegenforgalmi Potenciál				
1	Természeti környezet	1	2	3	4	5
2	Társadalmi környezet	1	2	3	4	5
3	Kulturális környezet	1	2	3	4	5
4	Gazdasági környezet	1	2	3	4	5
5	Politikai környezet	1	2	3	4	5
6	Tudományos környezet	1	2	3	4	5
7	Technológiai környezet	1	2	3	4	5
8	Turisztikai termékek	1	2	3	4	5
9	Szálláshelyek	1	2	3	4	5
10	Szezonálitás	1	2	3	4	5
11	Turisztikai menedzsment	1	2	3	4	5
12	Turisztikai marketing	1	2	3	4	5
13	Az egyén szerepe	1	2	3	4	5
14	Turistaforgalom	1	2	3	4	5
15	Kirándulóforgalom	1	2	3	4	5
16	Környezeti értékek megőrzése	1	2	3	4	5
17	Infrastruktúra fejlesztése	1	2	3	4	5
18	Turisztikai menedzsment fejlesztése	1	2	3	4	5
19	Szálláshelyfejlesztés	1	2	3	4	5
20	Turisztikai termékfejlesztés	1	2	3	4	5
ahol: 1 – elhanyagolható, 2 – szerény, 3 – átlagos, 4 – jelentős, 5 – kiemelkedő						

Forrás: saját szerkesztés

Az összefoglaló táblázatból kitűnik, hogy pillanatnyilag a szálláshelyektől eltekintve a település egyetlen elemének turisztikai potenciálja sem minősíthető kiemelkedőnek, továbbá a már lezajlott fejlesztések ellenére a komponensek fele csupán átlagos kategóriába sorolható, azonban ennél gyengébb minősítésű összetevő nincs. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy kialakításra kerültek az idegenforgalom alapjai, azonban erre tudatosan, szakmai alapokon kell építkezni, mert a jelenlegi mutatók azt támasztják alá, hogy hiába van meg potenciál, az nincs kihasználva. Ennek hatása pedig az, hogy a város turizmusa jóval alacsonyabb szinten realizálódik, mint amekkora lehetőségeket jelentenek az idegenforgalmának összetevői.

A turizmus környezeti tényezőinek összesített értékelését tekintve elmondható, hogy nincs olyan környezeti elem, amely alapvetően korlátozná a turizmust és annak fejlődését.

A tényezők átlagos vagy jelentős kategóriába sorolhatók, tehát elviekben megfelelő alapot jelentenek a város turizmusának és turizmusfejlesztésének. Amit viszont kiemelten kell kezelni az a kulturális környezet, mivel jelenleg ezen elemre épül a város idegenforgalma. Noha számos esetben szeretnék ezen értékeket kiemelkedőnek minősíteni, ez nem felel meg a valóságnak. A keresleti szegmensek visszajelzései alapján, melyek ugyan szubjektívek – de mindenképpen mérvadók –, egyértelműen kijelenthető, hogy a kulturális vonzerők az átlag felett állnak, de nem unikális és nem kontinentális/univerzális vonzerőt jelentő kínálati elemek.

A turizmus aktuális folyamatainak értékelése során látható, hogy a város kínálata nem tudott teljes mértékben igazodni napjaink idegenforgalmi trendjeihez, melynek a kereslet visszaesése lett a következménye.

A szálláshelyek fejlesztése döntően jól sikerült, azonban a termékfejlesztés egyoldalúsága okán a város nem tudott túllépni a „2-3 napos turisztikai desztináció” szintjén túl. Ez főként a napjainkra elvárt élmény alapú termékfejlesztés hiányának tudható be. A problémakört nem tudta feloldani az egyre hatékonyabban működő desztináció menedzsment

szervezet kialakítása, azonban az a helyzeten némiképp javított. Mindezek egyenes következménye pedig az, hogy a városra irányuló pillanatnyi kereslet – turisták és kirándulók egyaránt – nem felel meg sem nagyságrendben, sem pedig tartózkodási időben az elvárásoknak.

A turizmus fejlesztési elemeinek a minősítése során látható, hogy a lehetőségek a korábbi folyamatok függvényében erősen determináltak, gondolván ez esetben arra, hogy éppen a termékfejlesztés és a belőle származtatható exponenciális forgalomnövekedés jelenti a fő kérdéskört.

A környezeti elemek megőrzése minden probléma nélkül kezelhető a fejlesztések során, hiszen elementáris érdek színvonaluk fenntartása a minőségbiztosítás okán. Továbbá a szálláshelyek és a menedzsment szervezet fejlődése dinamikusnak értékelhető, így ezen elemek alapjaiban felkészültek egy nagyobb volumenű keresleti kör kiszolgálására. Az infrastruktúra fejlesztése fontos volna a megfogalmazott keresleti igények függvényében, viszont ezen tényező – kisebb dolgoktól eltekintve – csak kardinális átalakításokkal kezelhető, így változtatásukra igen csekély esély mutatkozik. A város turizmusfejlesztésének, – mint említésre került – az igazi problémaköre a termékfejlesztés, mely két részre bontható fel. Egyrészt beszélhetünk a korábbi beruházások azon téves alapjairól, melyek során túlértékelésre kerültek a vonzerők, másrészt pedig azon hiányosságról, hogy nem került kellőképpen erősítésre – de még megalapozásra sem – kiemelten populáris termékek fejlesztése.

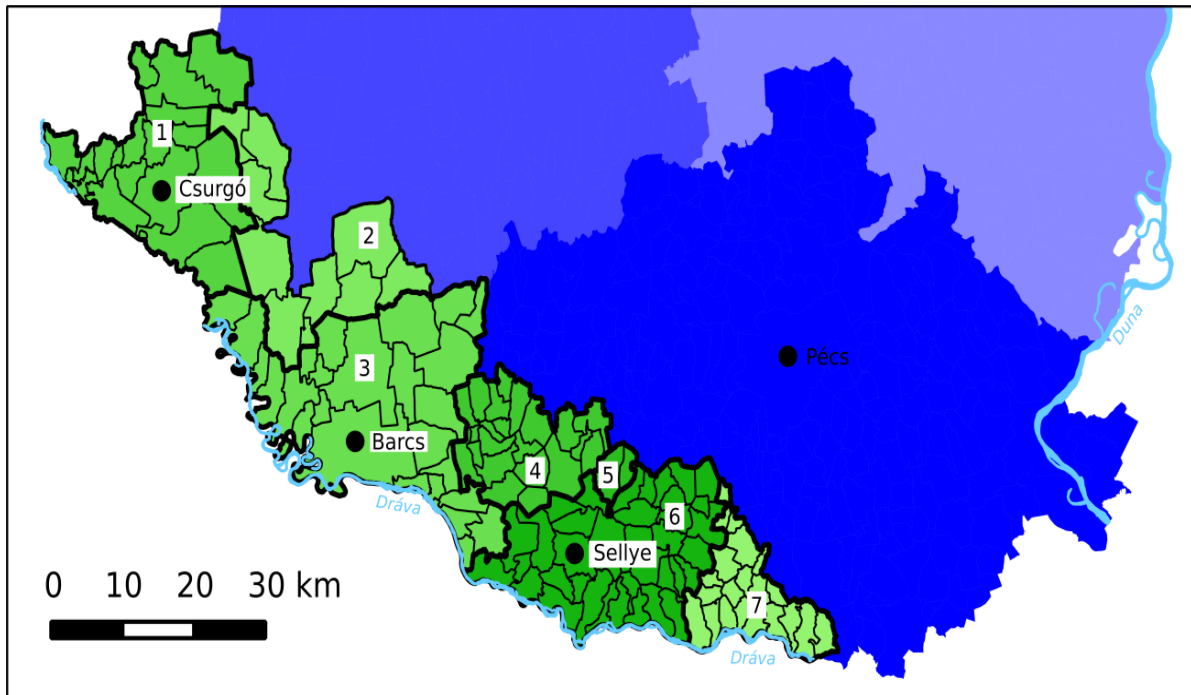
Összegezve a város turizmusát elmondható, hogy Pécs jelentős piaci hátrányba került nemcsak abszolút, hanem fajlagos aspektusból egyaránt az idegenforgalmi piacon. A település idegenforgalmát egy olyan kettőség jellemzi, mely rövid távon nem tűnik feloldhatónak. Ennek egyik részét az aktuális turizmusfolyamatok és hatásuk jelentik, melyek részéi az ugyan nem optimális, de mindenképpen jó keretfeltételek, illetve a jelenlegi minden szempontból jelentős forgalmi mutatók. A másik oldal pedig, a „hogyan kerüljön vissza Pécs az országos idegenforgalmi elitbe” kérdéskör. Mindezek alapján két forgatókönyv vázolható fel: vagy továbbra is monopol helyzetben marad a kulturális turizmus és így egy lassú fejlődési folyamat veszi hosszú távon is kezdetét, vagy pedig mielőbb kialakításra kerülnek új rendkívüli keresletet indukáló termékek, melyek hatására már középtávon is ugrásszerű fejlődés figyelhető majd meg.

6.2. A Dráva-mente, mint rurális, területi desztináció

A Dráva-mente Magyarország egyik kiemelkedő természeti értékekkel rendelkező határmenti térsége, mely a magyar-horvát határfolyóhoz, a Drávához köthető hazai területeket foglalja magába.

A térség lehatárolása már önmagában is több problémát hordoz magában, egyrészt mert nincs kialakult konszenzus a térség pontos meghatározásáról, másrészt pedig minden egyes esetben amikor valamilyen szempontból (projekt alapú, természeti-, táji-, társadalmi aspektus) kerül elemzésre, mindig az adott folyamat szempontjából a helyi szakértők véleménye alapján kerül meghatározásra. Jelen disszertáció szempontjából a Dráva-mente területébe azon települések lettek besorolva, melyek biztosan kötődnek a folyóhoz, illetve ki lettek egészítve azon átmeneti településekkel, melyek szorosan kötődnek a magterülethez vagy szoros kapcsolatban állnak vele (7. ábra).

7. ábra: A Dráva-mente lehatárolása

ahol: 1 – Csurgói-, 2 – Nagyatádi-, 3 – Barcsi-, 4 – Szigetvári-, 5 – Szentlőrinci-,
6 – Sellyei-, 7 – Siklósi Járás

Forrás: saját szerkesztés

A felvázolt álláspont alapján a térség a jelenlegi közigazgatási besorolás alapján 7 járást – 3-at egészében, 4-et részben – és 136 települést jelent.

A mintaterület választásának alapját jelentette, hogy számos példát látunk a nagyobb kiterjedésű természeti terek turisztikai hasznosítására, illetve a Dráva-mente ez irányú fejlesztése és hasznosítása a rendszerváltozás óta folyamatosan aktuális kérdés. Emiatt gyakorlatilag szinte minden jelentősebb fejlesztés részeként történtek és napjainkban is zajlanak direkt vagy indirekt idegenforgalmi beruházások a területen, így esett a választás a térségre, mint rurális célterületre.

A másik ok, amely miatt a térség kiválasztásra került, az, hogy a rendszerszemléletű turizmusfejlesztés elméletének gyakorlati alkalmazása Pécsen, mint egy települési célterületen túl, egy területi desztináció kontextusában is bemutatásra kerüljön.

A Dráva-mente rendszerszemléletű turizmusfejlesztésének elemei és azok minősítési kategóriái összesítésekor (6. táblázat) láthatóvá válnak olyan sarokpontok, melyek alapjaiban határozzák meg a terület idegenforgalmának folyamatait.

6. táblázat: A Dráva-mente rendszerszemléletű turizmusfejlesztési elemeinek idegenforgalmi potenciálja

#	Minősített elem	Idegenforgalmi Potenciál				
1	Természeti környezet	1	2	3	4	5
2	Társadalmi környezet	1	2	3	4	5
3	Kulturális környezet	1	2	3	4	5
4	Gazdasági környezet	1	2	3	4	5
5	Politikai környezet	1	2	3	4	5
6	Tudományos környezet	1	2	3	4	5
7	Technológiai környezet	1	2	3	4	5
8	Turisztikai termékek	1	2	3	4	5
9	Szálláshelyek	1	2	3	4	5
10	Szezonalitás	1	2	3	4	5
11	Turisztikai menedzsment	1	2	3	4	5
12	Turisztikai marketing	1	2	3	4	5
13	Az egyén szerepe	1	2	3	4	5
14	Turistaforgalom	1	2	3	4	5
15	Kirándulóforgalom	1	2	3	4	5
16	Környezeti értékek megőrzése	1	2	3	4	5
17	Infrastruktúra fejlesztése	1	2	3	4	5
18	Turisztikai menedzsment fejlesztése	1	2	3	4	5
19	Szálláshelyfejlesztés	1	2	3	4	5
20	Turisztikai termékfejlesztés	1	2	3	4	5
ahol: 1 – elhanyagolható, 2 – szerény, 3 – átlagos, 4 – jelentős, 5 – kiemelkedő						

Forrás: saját szerkesztés

Az összegzésből kitűnik, hogy mindösszesen a természeti környezethez kapcsolódó elemek, illetve a politikai környezet emelkedik ki az értékelt tényezők közül, amely már önmagában is rámutat a térség diszharmóniájára, illetve arra, hogy a turizmus nem rendelkezik megfelelő környezeti alapokkal. Ezen túl jelentősebb probléma, hogy a vizsgált 20 tényező közül 11 még az átlagos minősítést sem éri el az idegenforgalmi potenciál tekintetében, sőt három környezeti elem a kritikus elhanyagolható kategóriába sorolható.

A környezeti elemek vizsgálatakor szembeötlő a társadalmi és a gazdasági környezet minimális értéke. Ez pedig két olyan tényező, mely kimondottan korlátozó funkcióval rendelkezik a dinamikus turizmusműködés és –fejlesztés szempontjából.

A társadalom döntő hányada nem képes elementáris szinten sem betölteni a „jó házigazda” szerepét és mivel ez egy olyan periférikus gazdasági környezetben realizálódik, ahol nemhogy a másodlagos idegenforgalmi szuprastruktúra elemei hiányosak, hanem sok kistelepülés esetében még az alapszolgáltatások minimálisan sem találhatók meg, így a két tényező szinergikusan felerősíti egymást.

Ezen problémákat a turizmus és annak fejlesztése nem tudja kezelni, hiszen még ha elviekben végiggondolva jelentős és exponenciális növekedést érne is el a térség idegenforgalma, a helyi lakosságnak tőke hiányában csak igen kis része tudna csatlakozni az ágazathoz. A Dráva-mente és a hasonló elmaradott gazdasági terek és az ebből származtatható demográfiai problémák feloldása kizárólag szakpolitikai stratégiával és a vonatkozó területekre irányuló fejlesztésekkel lehetséges. Mindezek megléte jelentősen növelné a turizmusfejlesztés dinamikáját és stabil alapot biztosítanának.

Hasonló a helyzet a többi nehézséget jelentő környezeti elem esetében is (pl. technológiai környezet), tehát konzekvens felzárkóztatási folyamatokon kell a tényezőknek

végigmenni, hogy a turizmusnak megfelelő alapot nyújtsanak, minden más esetben az ágazat fejlesztésére vonatkozó projektek nem érhetik el a megfelelő határfokot.

A turizmus aktuális folyamatait vizsgálva látható, hogy a környezeti elemek és azok hiányossága realizálódna minden egyes idegenforgalmi elemben, ami egy természetes következmény, hiszen ha egy ágazat alapjai, melyre építkeznie kellene hiányosak, az esetben magától érthetően az ágazat sem tud optimálisan működni.

A területen ez abban nyilvánul meg, hogy a korábbi fejlesztések ellenére sem tudják az elemek a bennük rejlő idegenforgalmi lehetőséget kitölteni, ez pedig minden egyes fejlesztési lépés alapjául kellene szolgálnia.

Kivételt képez a kirándulóforgalom, amely elem volumene kiugró értéket mutat, illetve a tényező önmagán túlmutatva feedback mechanizmusként visszaigazolja a bő tíz éves turizmusfejlesztési folyamatok szükségességét.

A turizmusfejlesztési egység minősítése összegezve rámutat, hogy nem feltétlenül a kitűzött céllal voltak problémák a terület beruházásaiban, hanem sok esetben a módszerrel.

Egyrészt nem voltak megfelelően harmonizálva ez egyes beruházások, így minden fejlesztési projekt új kezdetként értékelhető, mely saját úton gondolja a térség idegenforgalmának magasabb szintre helyezését. Másrészt pedig, sajnos minden egyes program figyelmen kívül hagyta azon környezeti elemeket, melyek korlátozzák a turizmusfejlesztés folyamatait. Ennek lett a következménye a jelenlegi helyzet, mely bő tíz év ágazati fejlesztései után sem tudott részeredményeknél többet elérni.

Összegezve a Dráva-mente turizmusának folyamatait két következtetés vonható le: a jövőben sokkal szélesebb aspektusból kell a turizmusfejlesztéssel foglalkozni a határfok növelése érdekében, illetve nem szabad semmisnek tekinteni a korábbi beruházások részeredményeit, mert ha önmagukban nem is tudták dinamizálni a terület idegenforgalmát, ettől függetlenül megfelelő alapként szolgálnak a további fejlesztésekhez.

7. Összefoglalás

A disszertáció központi témája a rendszerszemléletű turizmusfejlesztés koncepciója és gyakorlati megvalósíthatóságának lehetőségei, a kutatási tematika összefoglalása a célkitűzésekben megjelölt hipotéziseken keresztül történik pontról-pontra vizsgálva a felvetéseket.

1. Kidolgozni és bemutatni a turizmus komplexen értelmezett környezetét, mely alapvetően egy adott desztináció mindazon értékeit és erőforrásait tartalmazza, melyek befolyásolni tudják a térség idegenforgalmát. Ezen komplex idegenforgalmi környezet jelenti a későbbiekben a koncepció legsős szintjét, amelyre a további szintek épülnek fel, illetve melyek folyamatos kölcsönhatásban állnak vele.

A célként megfogalmazott nemzetközi és hazai turizmuselméleti trendek alapján kidolgozott komplex 7 komponensű idegenforgalmi környezet új értelmezési aspektusból szemléli a desztinációt körülvevő és arra ható elemeket. Ezen elemek/komponensek (társadalom, gazdaság stb.) között a koncepció nem állít fel hierarchikus viszonyrendszert, mert feltételezi, hogy bármely környezeti elem, mint közvetlen vagy közvetett idegenforgalmi potenciált hordozó erőforrás segítheti vagy gátolhatja az idegenforgalmat. A célkitűzéssel kapcsolatban konklúzióként vonható le mindkét esettanulmány alapján, hogy számos esetben a fokozott invesztáció ellenére sem fejlődhet a turizmus bizonyos szinten túl bizonyos mennyiségű és minőségű erőforrások hiányában – mely hiány természetesen fajlagosan tekintve értelmezhető. Pécs esetében a monoprofil fejlesztések nem tudták univerzális, egész évben azonos motivációt kiváltó vonzerő hiányában szignifikánsan növelni a keresletet, ami gyakorlatilag erőforráshiány következménye. A Dráva-mentén pedig a „kizárólag a

turizmusra koncentráció” volt jellemző a fejlesztések esetén, ami a környezetétől izolálva nem tudott áttörést hozni, hiszen túlzottan sok azon keresletelemek száma, melyek korlátozzák az ágazat előrelépését.

2. A felvázolt idegenforgalmi környezetre alapozva kidolgozni egy olyan a turizmus rendszerén alapuló fejlesztési elvet, mely széles körűen elemzi a vizsgált célterület keresletének és kínálatának aktuális turisztikai folyamatait, illetve az ezekre ráépülő fejlesztéseket és fejlesztési lehetőségeket úgy, hogy mindhárom szint egy koherens egységet alkosson.

A disszertációban kidolgozott háromszintű, négy komponensű rendszerszemléletű turizmusfejlesztési koncepció, a lehető legteljesebb körben értelmezi minden egyes szintjén az idegenforgalmat és az alapjául szolgáló, illetve rá ható tényezőket. A hierarchikus viszonyban elhelyezett 7-5+3-5 tényezős struktúra egymásra épülésében fejezi ki mindazon elemeket, melyek értékelése során rámutatnak az egyes erősségekre vagy hiányosságokra a maguk idegenforgalmi potenciálja oldaláról. Továbbá kimutatható az általuk korlátozó tényezők megléte és azok hatása a magasabb szintekre, például bizonyos környezeti elemek hiánya később látható hiányként mutatkozik a turizmus esetében. Ezek alapján felvázolható egy olyan rendszerszemléleten nyugvó fejlesztési elmélet, mely útmutatást nyújt a desztinációk fejlesztéséhez. Egyrészt a gyakorlati alkalmazás során láthatóvá válik, ha egy környezeti elem túlértékelésre kerül (pl. Pécs kulturális vonzerői), vagy másrészt az is, hogy ha valamely tényező fejlesztése elmarad és az később fejlesztési korlátként hat vissza (pl. a Dráva-mente infrastrukturális hiányosságainak következménye a turisztikai termékek esetén).

3. A koncepció gyakorlati alkalmazása egy urbánus mintaterületen: Pécs, mint történelmi város turizmusának analízise – ahol a társadalmi erőforrások dominálnak a természetiakkal szemben –, mely gazdasági, vallási, oktatási és kulturális központként funkcionál a Dél-Dunántúlon, és amely 2010-ben az Európa Kulturális Fővárosa címmel büszkélkedhetett.

A rendszerszemléletű turizmusfejlesztés urbánus esettanulmánya: Pécs, mint nagyvárosi, egy településre kiterjedő desztináció. A várossal kapcsolatban számos felvetést hallani, hogy miért nem fejlődött megfelelően a turizmus a közelmúltban, illetve hogy Pécs Európa Kulturális Főváros 2010 projekt miatt nem tudta helyreállítani az országon belüli korábbi előkelő idegenforgalmi helyzetét. A dolgozatban igazolásra került, hogy a számtalanszor elhangzó külső hátráltató tényezők helyett a valóságban ez belső idegenforgalmi probléma következménye. Mely szerint a kulturális turizmus értékei csupán és kizárólag akkor tudnak egy települést kiemelkedő idegenforgalmi pozícióba hozni, ha azok valóban univerzális, de legalábbis kontinentális vonzerőt jelentenek, vagyis bármily mértékű is a fejlesztésük, nem lesznek versenyképesek például a vezető egészségturisztikai desztinációkkal. A tézis igazolást nyert a két 1000 fő fölötti primer keresleti felméréssel. A Központi Statisztikai Hivatal által vezetett differenciálatlan turistaforgalomnak, illetve a beruházások ellenére sem jelentkező szignifikáns növekedés elmaradásának még lehet a magyarázata a nem kielégítő marketingtevékenység, mely következtében nem találja meg a város a keresleti szegmenseit. Annak a ténynek viszont nem, hogy a már realizálódó turistaforgalom miatt olyan alacsony arányban látogatja Pécs vezető vonzerőit, hogy hozzájuk képest még a klasszikusnak mondott TV-torony is mintegy 50-60%-os többletet mutat. Erre csak az a magyarázat, amit a két reprezentatív felmérésben a mintegy 2500 turista visszaigazolt, hogy egyszerűen nem váltanak ki a kiemelt vonzerők (Zsolnay-negyed, Cella Septichora), olyan fokú motivációt, mely a fejlesztések alapján elvárható lett volna. Ennek jellegében változtatni ugyan nem lehet, de jelentős célirányos marketingtevékenység révén szignifikánsan növelhető forgalmuk.

4. A koncepció gyakorlati alkalmazása egy rurális mintaterületen: a Dráva-mente, mint határmenti, periférikus térség – ahol a természeti erőforrások (Duna-Dráva Nemzeti Park, NATURA 2000, Ramsari) dominálnak a társadalmiakkal szemben – turizmusfejlesztésének és hatásainak értékelése, annak okán, hogy a térség az elmúlt évtizedben kiemelt szerepet játszott a turisztikai, illetve a környezetvédelmi beruházásokban.

A Dráva-mentére, mint természeti értékekben gazdag területi desztinációra azért esett a választás esettanulmányként, mert az a rendszerváltozást követő fejlesztési programok egyik periférikus „mintaterületeként” szolgált turizmusfejlesztési aspektusból. Számos esetben hangzott el a térséggel kapcsolatban, hogy a komplex idegenforgalom fejlesztés milyen módon fogja felzárkóztatni a térséget, azonban az ágazat mutatói ezt nem igazolták vissza. Ennek következtében fogalmazható meg, hogy a turizmus nem képes megoldani ezen területek gazdasági felzárkóztatását, illetve (csupán) az idegenforgalom által nem lehet halmozottan hátrányos helyzetű rurális térségek problémaköreit kezelni. Ez igazolásra került, hiszen az ágazatra irányuló beruházások, még a szakterületen sem tudtak milliárdos voltak ellenére sem áttörő sikert hozni, nemhogy dinamizálni a Dráva-mente komplex társadalmi-gazdasági jellemzőit. A negatív hatású demográfiai folyamatok tovább zajlottak, a gazdaság nem tudott egyetlen ágazat terén sem megerősödni, elmaradtak mind a területen kívüli hazai, mind a nemzetközi befektetések, nem alakult ki stabil együttműködés a horvát oldallal, továbbá a helyi lakosok és szolgáltatók véleménye alapján az általános életkörülményekben semmilyen területen nem érezhetőek a turisztikai fejlesztések hatásai.

5. Igazolni, hogy a kidolgozott turizmusfejlesztés koncepció gyakorlati alkalmazása egy települési és egy területi desztináción keresztül rámutat a komplex rendszerszemlélet azon jellemzőjére, hogy az idegenforgalom egyetlen tényezője sem értelmezhető önállóan a működése és a fejlesztése során függetlenül környezetétől, illetve a turizmus rendszerétől. Továbbá igazolni, hogy a kidolgozott szemléletmód olyan összefüggésekre mutat rá, melyek túlmutatnak a klasszikus desztináció elemzéseken, illetve olyan ok-okozati viszonyrendszer bemutatására is képes, melynek eredményei korábban nem kerültek értelmezésre a vizsgált célterületek értékelésekor.

A disszertáció alapgondolata az volt, hogy fel lehet állítani egy olyan koncepciót, mely választ tud adni azon problémakörökre, melyek az általa gyakorlatban vizsgált esettanulmányok esetében fennállnak, de sem a desztinációkról íródott tudományos művek, sem pedig a sajtó által tényként kezelt, ám ok-okozati összefüggésbe nem illeszkedő magyarázatok helyett valódi magyarázattal szolgálnak a fejlesztések hatásaira. A szerző hangsúlyozza, hogy a munka tárgyát képező rendszerszemléletű turizmusfejlesztési koncepció célja nem kritikai, ami kétségbe vonja a fejlesztési projektek szakértelmét, hanem egy olyan széles aspektusú vizsgálati metódus kialakítása, amely a gyakorlati turizmusfejlesztést segíti, új komponensek és összefüggések révén. A két gyakorlati példa által igazolást nyert, hogy az értékelő és fejlesztési elmélet túlmutat a klasszikus desztinációelemzések eredményein, ugyanis mind Pécs, mind a Dráva-mente esetében feltárásra kerültek olyan összefüggések, melyeket a korábbi elemzések nem, vagy nem a felvázolt kontextusban mutattak be. Így a rendszerszemléletű turizmusfejlesztés koncepciója alkalmazható a gyakorlati turizmusfejlesztésben, döntően a konkrét projekteket megelőző stratégiaalkotásban.

8. A disszertáció témaköréhez kapcsolódó publikációk

- AUBERT, A. – CSAPÓ, J. – MARTON, G. – SZABÓ, G. 2013: *The development of cross-border cooperation in the strategy of the Datourway programme.* – Geographica Timisiensis 21.(2.), pp. 115–125.
- AUBERT A. – JÓNÁS-BERKI M. – MARTON G. – PÁLFI A. 2013: *Magyarország turizmusa a kelet-közép-európai térben.* – In: FRISNYÁK S. – GÁL A. (szerk.): *Kárpát-medence: természet, társadalom, gazdaság.* – Bocskai István Gimnázium – Nyíregyházi Főiskola, Debrecen, pp. 447–462.
- AUBERT A. – JÓNÁS-BERKI M. – MARTON G. 2010: *Pécs pozícionálása a turisztikai piacon.* – Területfejlesztés és innováció 4.(1.), pp. 28–35.
- AUBERT, A. – JÓNÁS-BERKI, M. – MARTON, G. 2013: *Tourism index as an indicator of the intensity of tourism.* – Acta Geographica Slovenica 53.(2.), pp. 342–363.
- AUBERT A. – MARTON G. 2012: *Tourism planning characteristics of a cross border cooperation.* – In: BERGHAUER S. – DNYISZTRJANSZKIJ M. – FODOR GY. – GÖNCZY S. – IZSÁK T. – MOLNÁR J. – MOLNÁR D. I. (szerk.): *Social Geographical Challenges in the Eastern Central Europe of the XXI. Century.* II. kötet. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Beregszász, pp. 117–122.
- AUBERT A. – MARTON G. – SZABÓ G. 2011: *A Dél-Dunántúli Turisztikai Régió.* – In: DÁVID L. – REMENYIK B. (szerk.): *A Kárpát-Pannon térség turizmusföldrajza.* – Károly Róbert Főiskola, Gyöngyös, pp. 137–157.
- BOGNÁR A. – MARTON G. 2010: *A Dráva-mente turizmusfejlesztési lehetőségei.* – In: GÖRCS N. L. – PIRISI G. (szerk.): *Tér – Talentum – Tanítványok II.* – PTE TTK Földrajzi Intézet; PTE TTK Földtudományok Doktori Iskola, Pécs, pp. 277–287.
- BOGNÁR, A. – GINZER, M. – MARTON, G. 2010: *The Effects of Touristic Development on the Settlements of the Ormánság.* – In: CSAPÓ T. – KOCSIS ZS. (szerk.): *A településföldrajz aktuális kérdései.* Savaria University Press, Szombathely, pp. 321–333.
- CSAPÓ J. – AUBERT A. – MARTON G. 2011: *The Role of Health Tourism in the Hungarian Small and Medium Sized Towns.* – In: JEZEK, J. – KANKA, L. (ed.): *Competitiveness and sustainable development of small towns and rural regions in Europe.* University of West Bohemia, Pilsen, pp. 29–39.
- CSAPÓ, J. – GELÁNYI, N. – MARTON, G. 2012: *The appearance of tourism product types in the towns of the South Transdanubian Region.* – In: TRÓCSÁNYI, A. – PIRISI, G. (szerk.): *The role of the cultural economy and tourism in the renewal of cities.* – Publikon Kiadó, Pécs, pp. 17–27.
- CSAPÓ, J. – JÓNÁS-BERKI, M. – GELÁNYI, N. – MARTON, G. 2010: *Industrial heritage as a form of tourism supply in the Pécs-Mecsek region, Hungary.* – *The Role of Tourism in Territorial Development* 2010.(3.), pp. 74–80.
- CSAPÓ J. – MARTON G. 2010: *Potential and Reality: Tourism Development as a Possible Source of Regional Management in the Drava Area, Hungary.* – In: *Geographica Timisiensis*, 19.(1.), pp. 89–98.
- CSAPÓ J. – MARTON G. 2011: *A turizmusfejlesztés aspektusai az Ormánságban, különös tekintettel a belső és külső integráció lehetőségeire.* – In: Michalkó G. – Rátz T. (szerk.): *A turizmus dimenziói: humán, ökonómikum, politikum.* Turizmus Akadémia 5., Kodolányi János Főiskola, Budapest, pp. 317–332.
- CSAPÓ, J. – MARTON, G. – AUBERT, A. 2011: *The aspects of tourism development in the Ormánság (Hungary) with a special attention on the possibilities of internal integration.* – *The role of tourism in territorial development* 2011.(4.), pp. 40–49.

- CSAPÓ, J. – MARTON, G. – PINTÉR, Á. – SZABÓ K. 2013: *The “bottomless pit” effect – An analysis of tourism development funding in the Ormánság.* – Szociális Szemle 6.(1-2.), pp. 88–96.
- CSAPÓ, J. – MARTON, G. – SZABÓ, G. 2011/a: *Connection Points And Scientific Results Of The Béda-Karapanca Pilot Project In Relation With The DATOURWAY Programme.* – NFA Füzetek 2011.(2.), pp. 31–37.
- CSAPÓ, J. – MARTON, G. – SZABÓ, G. 2011/b: *Connection Points And Scientific Results Of The Béda-Karapanca Pilot Project In Relation With The DATOURWAY Programme.* – In: HUSZTI ZS. (szerk.): *A Turizmus Ünnepe.* – PTE IGYK GTI, Szekszárd, 8 p.
- JÓNÁS-BERKI, M. – AUBERT, A. – MARTON, G. – RAFFAY, Z. 2012: *The place and role of local tourism destination management organisations in the tourism sector of Hungary.* – *The Role of Tourism in Territorial Development* 2012.(5.), pp. 141–154.
- MARTON G. 2009: *Az Ormánság kulturális örökségei.* – In: Aubert A. – Berki M. (szerk.): *Örökség és turizmus.* – PTE TTK Földrajzi Intézet, Pécs, pp. 259–266.
- MARTON G. 2010: *Environment conscious tourism development opportunities along the river Drava.* – In: SZABÓ B. – TÓTH Cs. (szerk.): *VI. Kárpát-medencei Környezettudományi Konferencia.* Bessenyei György Kiadó, Nyíregyháza, pp. 407–412.
- MARTON G. 2013: *Az éghajlatváltozás és a turizmus összefüggései.* – In: SCHMIDT P. (szerk.): *Környezeti problémák a Kárpát-medencében.* – Publikon Kiadó, Pécs, pp. 195–200.
- MARTON G. – CSAPÓ J. – GELÁNYI N. 2012: *Hol húzódnak a „Határtalan város” határai? - A Pécs 2010 EKF év társprogramjainak elemzése.* – In: AUBERT A. – GYURICZA L. – HUSZTI ZS. (szerk.): *A kultúra turizmusa a turizmus kulturája.* – Publikon Kiadó, Pécs, pp. 269–276.
- MARTON, G. – NEGER, C. 2011/a: *Tourism and rural development in Tyrol.* – In: HUSZTI ZS. (szerk.): *A Turizmus Ünnepe.* PTE IGYK GTI, Szekszárd, 7 p.
- MARTON, G. – NEGER, C. 2011/b: *Tourism and rural development in Tyrol.* – NFA Füzetek 2011.(2.), pp. 66–71.
- RAFFAY, Z. – JÓNÁS-BERKI, M. – AUBERT, A. – MARTON G. 2013: *Local tourism destination management organisations – some first experiences of Hungary.* – *Vestnik Karagandinskogo Gosudartvennogo Universiteta Seriya Ekonomika* 3.(71.), pp. 105–109.
- TÓTH J. – MARTON G. – SZELESI T. 2012: *Az államhatárok változó szerepe Kelet-Közép-Európában.* – In: Kupa L. (szerk.): *Együttélés és együttműködés – Interetnikus kooperáció Közép-Európában.* Virágmandula Kft., Pécs, pp. 15–35.